

ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР /
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ / SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

DOI 10.54596/2309-6977-2022-1-64-70

ӘОЖ 336.7

ҒТАМА 06.73.55

БАНКТІҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ПОРТФЕЛІН ҚҰРУ ЖӘНЕ БАСҚАРУ

Карипова А.М., Бактыбаева Д.С.

М. Қозыбаев атындағы СҚУ, Петропавл, Қазақстан

Аңдатпа

Банктердің тиімді инвестициялық қызметі үшін бағалы қағаздардың банктік портфелін оңтайландыру және басқару қажет. Портфельді басқарудың заманауи аппараты тиімді құралдардың жеткілікті арсеналына ие, олардың арасында бірқатар принциптер мен тәсілдер бар.

Қазақстан қор нарығының құбылмалылығы бухгалтерлік қызметтен кәсіптік қаржы агенттерінің (оның ішінде коммерциялық банктердің) негізгі функциясына - ресурстарды басқаруға баса назар аударуды талап етеді. Коммерциялық банктің заманауи инвестициялық портфелінің көп өлшемділігі дәстүрлі «бухгалтерлік» модель шеңберінен шығады, яғни портфельді басқару қызметінің нәтижелерін бухгалтерлік баланс жасау арқылы сипаттау. Тиісінше, қаржылық қызмет субъектісін ұйымдастыру шеңберінде инвестициялық портфельді басқару, моделін құру және технологиялық іске асыру проблемасы туындайды.

Портфель менеджменті саласындағы теориялық әзірлемелердің орасан зор әлеуетін ескере отырып, қазақстандық коммерциялық банктерде басқару модельдерін іс жүзінде енгізуде артта қалушылық бар. Коммерциялық банктердің стандартты ұйымдық құрылымы шеңберінде шешім қабылдау ресурстарды басқарудың заманауи мүмкіндіктері мен талаптарын көрсетпейді. Қазақстанда интернет пен ақпараттық технологиялардың дамуымен топ-менеджерлерге басқарушылық шешім қабылдауға бөлінетін уақыт күрт қысқарды. Осылайша, қаржы нарықтарындағы ресурстарды басқару моделін жасау ғана емес, оны практикалық іске асыру да коммерциялық банктің бәсекеге қабілеттілігінің факторына айналды. Зерттеудің өзектілігі - коммерциялық банктің ұйымдық құрылымын құрудан бастап, жетілдірілген ақпаратқа негізделген басқару модельдерін енгізумен аяқталатын инвестициялық портфельді басқару процесін практикалық іске асырудың кешенді тәсілінің болмауы.

Түйін сөздер: бағалы қағаздар, инвестициялық портфель, ресурстарды басқару, қаржылық нарық, портфельдің кірістілігі, портфельдің тәуекелділігі.

**ФОРМИРОВАНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫМ ПОРТФЕЛЕМ
БАНКА**

Карипова А.М., Бактыбаева Д.С.

СКУ им. М. Козыбаева, Петропавловск, Казахстан

Аннотация

Для эффективной инвестиционной деятельности банков необходима оптимизация и управление банковским портфелем ценных бумаг. Современный аппарат управления портфелем имеет достаточный арсенал эффективных инструментов, среди которых ряд принципов и подходов.

Волатильность казахстанского фондового рынка требует от бухгалтерской службы повышенного внимания к основной функции профессиональных финансовых агентов (в том числе коммерческих банков) - управлению ресурсами. Многомерность современного инвестиционного портфеля коммерческого банка выходит за рамки традиционной «бухгалтерской» модели, то есть описания результатов деятельности по управлению портфелем путем составления бухгалтерского баланса. Соответственно, в рамках организации субъекта финансовой деятельности возникает проблема управления инвестиционным портфелем, построения модели и технологической реализации.

Учитывая огромный потенциал теоретических разработок в области портфельного менеджмента, в казахстанских коммерческих банках наблюдается отставание в практическом внедрении моделей управления. Принятие решений в рамках стандартной организационной структуры коммерческих банков не отражает современных возможностей и требований к управлению ресурсами. С развитием интернета и информационных технологий в Казахстане время, отводимое топ-менеджерам на принятие управленческих решений, резко сократилось. Таким образом, необходимо не только разработать модель управления ресурсами на финансовых рынках, его практическая реализация также стала фактором конкурентоспособности коммерческого банка. Актуальность исследования заключается в отсутствии комплексного подхода к практической реализации процесса управления инвестиционным портфелем, начиная с создания организационной структуры коммерческого банка и заканчивая внедрением моделей управления на основе усовершенствованной информации.

Ключевые слова: ценные бумаги, инвестиционный портфель, управление ресурсами, финансовый рынок, доходность портфеля, риск портфеля.

FORMATION AND MANAGEMENT OF THE BANK'S INVESTMENT PORTFOLIO

Karipova A.M., Baktybaeva D.S.

M. Kozybayev North Kazakhstan university, Petropavlovsk, Kazakhstan

Annotation

For effective investment activity of banks, it is necessary to optimize and manage the bank's securities portfolio. The modern portfolio management system has a sufficient arsenal of effective tools, including a number of principles and approaches.

The volatility of the Kazakhstan stock market requires the accounting service to pay increased attention to the main function of professional financial agents (including commercial banks) - resource management. The multi-dimensionality of the modern investment portfolio of a commercial bank goes beyond the traditional "accounting" model, that is, the description of the results of portfolio management activities by drawing up the balance sheet. Accordingly, within the framework of the organization of the subject of financial activity, the problem of managing the investment portfolio, building a model and technological implementation arises.

Given the huge potential of theoretical developments in the field of portfolio management, Kazakhstan's commercial banks are lagging behind in the practical implementation of management models. Decision-making within the standard organizational structure of commercial banks does not reflect the current capabilities and requirements for resource management. With the development of the Internet and information technologies in Kazakhstan, the time allocated to top managers for making managerial decisions has sharply decreased. Thus, it is necessary not only to develop a model of resource management in the financial markets, its practical implementation has also become a factor in the competitiveness of a commercial bank. The relevance of the study lies in the lack of a comprehensive approach to the practical implementation of the investment portfolio management process, starting with the creation of the organizational structure of a commercial bank and ending with the introduction of management models based on improved information.

Keywords: securities, investment portfolio, resource management, financial market, portfolio profitability, portfolio risk.

Кіріспе

Инвестициялық портфель - бұл тәуелсіз инвестициялық объект ретінде тұтасымен басқарылатын бағалы қағаздар жиынтығы. Инвестициялық портфельде жоғары табыстылық және минималды қолайлы тәуекел сияқты қасиеттердің болғаны жөн. Инвестициялық портфельдің өтімді болуы, яғни портфельдің компоненттерін сату және инвестор үшін айтарлықтай шығынсыз қолма-қол ақша алу мүмкіндігі де маңызды. Сонымен қатар, инвестициялық портфельді әртараптандыру (диверсификациялау) керек, яғни оның құрамында әртүрлі типтегі, кластағы және эмитенттердегі бағалы қағаздар болатындай етіп қалыптастыру керек [1].

Жоғары рентабельді, сенімділігі және өтімділігі жоғары бағалы қағазды табу қиын. Сондықтан портфельдік инвестицияның мәні - қажетті параметрлерге қол жеткізу үшін инвестициялық ресурстарды активтердің әртүрлі топтары арасында дәл бөлу. Осы немесе басқа портфельді құрудағы қойылатын мақсаттар мен міндеттерге байланысты, инвестордың портфелін құрайтын активтердің әртүрлі түрлері арасында белгілі бір арақатынас таңдалады. Инвестициялық менеджердің басты міндеті - инвестордың қажеттіліктерін ескеру және ақылға қонымды тәуекел мен қолайлы кірісті біріктіретін бағалы қағаздар портфелін құру. Инвестициялық портфельді құру кезінде менеджер ең жоғары кірістілік пен минималды қолайлы тәуекелді қамтамасыз ететін бағалы қағаздарды таңдау қажет және де қандай эмитенттердің бағалы қағаздарына ақша қаражаттарын салу керектігін анықтап алуы қажет. Содан кейін инвестициялық портфельді әртараптандыруы керек. Инвестициялық портфельді қайта құрылымдау (реструктуризациялау). Қор нарығы өте қарқынды болғандықтан, онда болып жатқан өзгерістер инвестициялық портфель құрылымында көрініс табады. Сондықтан инвесторға портфельді қайта қарау, түзету, оның құрылымын өзгерту қажет. Инвестициялық портфельді бағалау. Инвестордың мақсаты капиталды ұлғайту болғандықтан, инвестицияның тиімділігін бағалау қажет. Осы саланың мамандары әзірлеген инвестициялық портфельді бағалау әдістері бар, атап айтқанда Шарп, Трейнор, Дженсен әдісі [2].

Зерттеу әдістері

Кез келген инвестор нарық пен оның туындылары туралы ойластырылған талдауға қабілетті бола бермейді. Ол үшін нарықтың жағдайын бақылайтын және сатып алу немесе сату туралы сигнал бере алатын кәсіпқойлар мен мамандардың пікіріне жүгінуге болады. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, 1 кестеде көрсетілгендей инвестициялық портфельдердің бірнеше түрін ажыратуға болады [3].

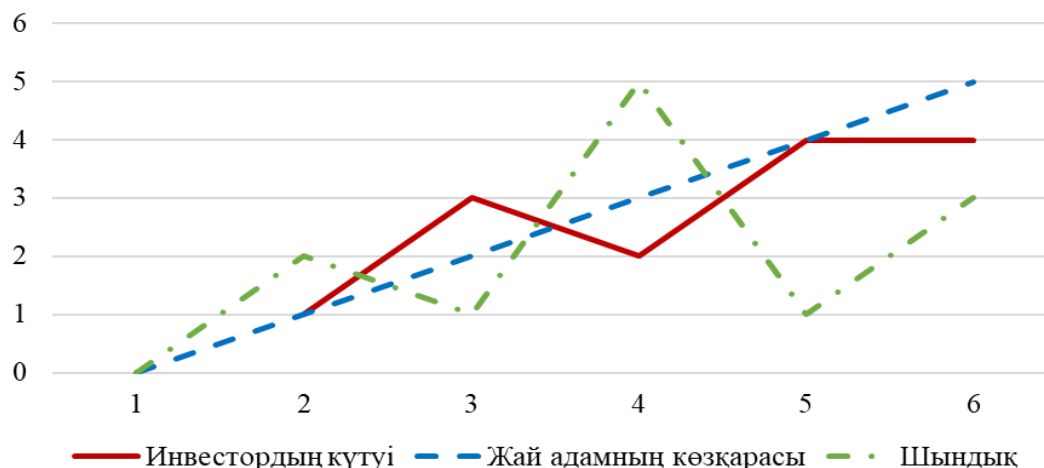
1 Кесте Инвестициялық портфельдердің түрлері

№	Портфель түрі	Сипаттама
1	Өсу портфелі	Бұл портфельдің мәні активтердің өсуіне үмітпен инвестицияларды жүзеге асыруда, яғни бағасы өсіп келе жатқан немесе болашақта күрт өсуі мүмкін. Инвестор активті сатып алу және сату кезінде баға айырмашылығына байланысты пайда табады.
2	Тәуекелді капиталдың портфелі	Осы типтегі активтер жоғары табыс алуға бағытталған. Іске асыру құралдары тез өсіп келе жатқан эмиссиялық бағалы қағаздар, дамып келе жатқан компанияларға, технологияларға тәуекелді инвестициялар.
3	Кіріс портфелі	Инвестицияның осы түрінің негізгі міндеті - тұрақты пайда алу. Сондықтан сату құралдары тек сенімділік пен кепілдендірілген рентабельділік негізінде таңдалады. Облигацияларға инвестициялар, ірі компаниялардың акцияларынан дивидендтік кіріс алу осыған жатады.
4	Теңдестірілген портфель	Бұл түрге, аты айтып тұрғандай, өтеу мерзімі, тәуекел деңгейі, кірістілігі әр түрлі инвестициялар жатады.

Инвестиция жасамас бұрын, сұраққа жауап беру керек: ақша салуды бастамас бұрын нені білу керек? Жауабы келесідей:

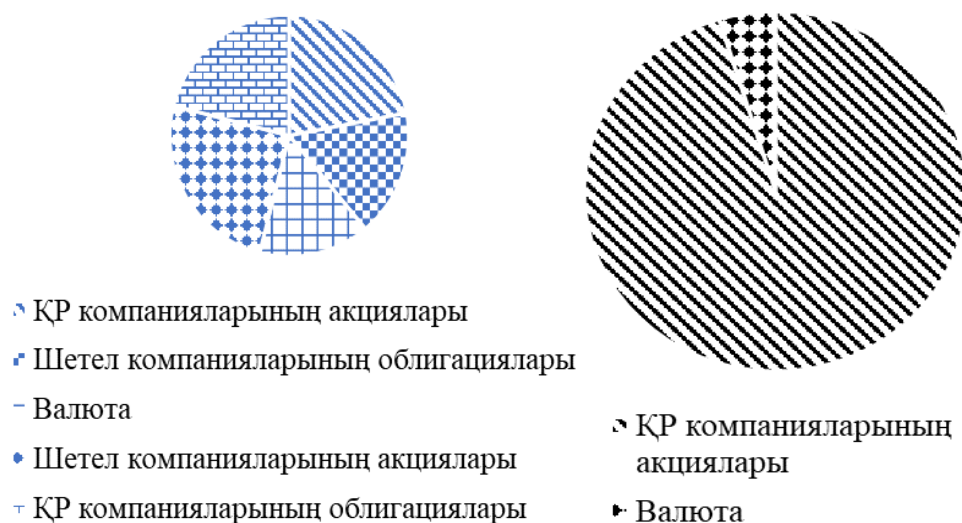
1. Тәуекелді түсіну;
2. Инвестицияларды әртараптандыру;
3. Инвестициялардың ұзақ мерзімділігі.

Кез-келген инвестор 1 суретте көрсетілгендей капитал өсімі – бұл динамикалық процесс екенін түсінуі керек.

1 Сурет Капитал өсімі

Инвестицияларды әртараптандыру ең көп инвестициялық құралдарға капитал салудан тұрады. Дұрыс әртараптандыру жағдайында активтердің бір бөлігі кез-келген жолмен пайда әкеледі, бұл басқалардың шығынын жабуға мүмкіндік береді. Инвестордың тәжірибесіне және нарықты түсіну деңгейіне байланысты портфельдегі табысты активтердің пайызы өседі. 2 суретте әртараптандырудың дұрыс және қате мысалы келтірілген [4].

2 Сурет Дұрыс және қате инвестициялау

Инвестиция әр түрлі инвестициялық құралдарда ғана емес, сонымен қатар әр түрлі салаларда жүзеге асуы керек, бұл қауіпті жағдайлардың туындау мүмкіндігін едәуір азайтады. Сондай-ақ белгілі бір елдегі компаниялардың қызметін шектеу тәуекелдерін азайту үшін әр түрлі елдердің бағалы қағаздарына қаражат салған жөн. Алайда, активтерді барынша ұтымды әртараптандыру кезінде де жақын болашақта пайда күтпеу керек, бұл инвестициялардың ұзақ мерзімділігінің мәні болып табылады. Сонымен қатар, инвестициялық портфельді қалыптастырудың алғашқы қадамдарында шығындар болуы мүмкін. Осы кезеңдегі басты міндет - перспективада активтердің ең көп саны табысты болуында.

Сондай-ақ, кез-келген инвестор өз капиталын нарықты талдаусыз және инвестициялық стратегиясыз салмайтындығын есте ұстаған жөн. Ақпараттың қол жетімділігіне байланысты кез-келген адам өзінің бар капиталын ең аз тәуекелмен сақтай және көбейте алатындай етіп, нарықты оңай талдай алады.

Зерттеу нәтижелері

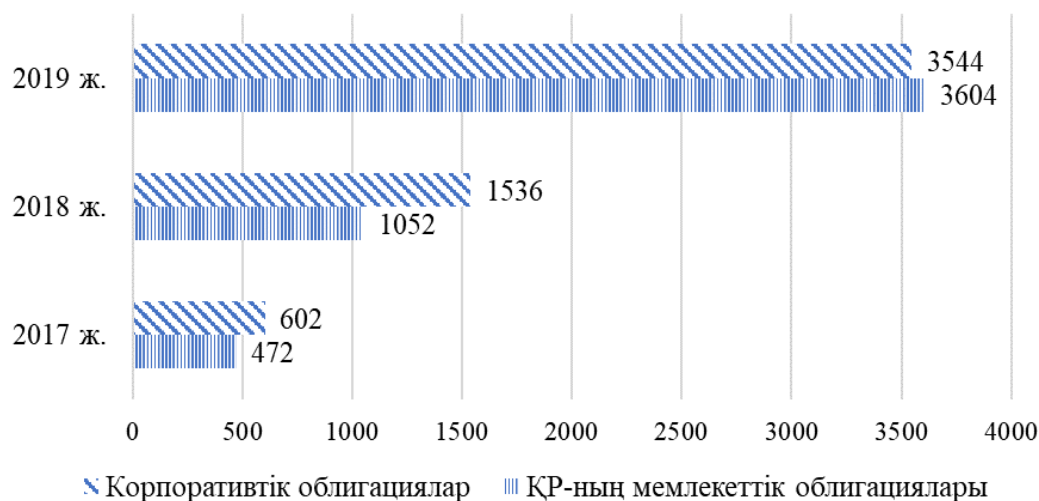
«ЦентрКредит Банк» АҚ - бұл әмбебап банк, оның қызметі орта таптың шағын және орта бизнесін дамытуға бағытталған. Банк әмбебап коммерциялық мекеме бола отырып, заңды және жеке тұлғаларға көптеген қызмет түрлерін ұсынады [5].

«BCC Invest» АҚ іс жүзінде 1998 жылдан бастап жұмыс істейді. Компания «KIB Asset Management» АҚ қайта тіркеуден өткен және «ЦентрКредит Банк» АҚ еншілес ұйымы болып табылады. Компанияның құрылуына нарық қажеттіліктері, инвестициялық банкінгінің өсіп келе жатқан әлеуеті себеп болды [6].

2 Кесте 2017-2019 ж. пайда немесе зиян арқылы әділ құны бойынша бағаланатын қаржылық активтер

Активтер	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	(млн тг)	
				Өсу қарқыны, %	
				2018/2017	2019/2018
Туынды қаржы құралдары					
Шетелдік валюталарды сату-сатып алу келісімшарттары	19,495	27,177	-	39,4	-
Сауда бағалы қағаздары					
Қарыздық бағалы қағаздар					
ҚР-ның мемлекеттік облигациялары	3,086	4,093	542	32,63	-86,76
Корпоративтік облигациялар	9,278	7,736	8,945	-16,62	15,63
Үлестік бағалы қағаздар					
Қазақстандық компаниялардың акциялары	637	1,036	2,754	62,64	165,83
Халықаралық компаниялардың акциялары	22	46	-	109,09	-
Кепілге салынған РЕПО операциялары					
ҚР-ның мемлекеттік облигациялары	472	1,052	3,604	122,88	242,59
Корпоративтік облигациялар	602	1,536	3,544	155,15	130,73
Барлығы	33,592	42,676	19,389	27,04	-54,57

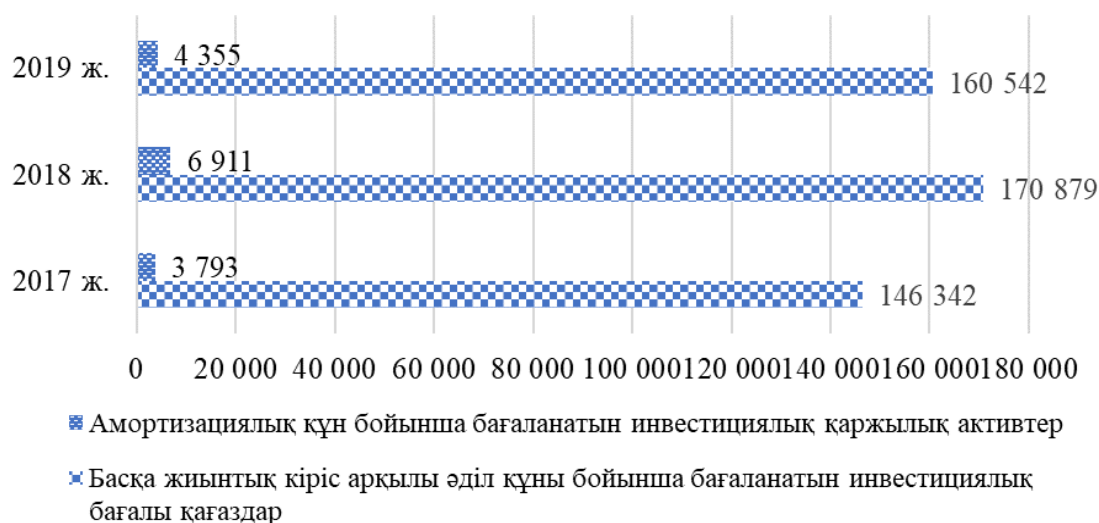
«ЦентрКредит Банк» АҚ-ның пайда немесе зиян арқылы әділ құны бойынша бағаланатын қаржылық активтері туынды қаржы құралдарынан, сауда бағалы қағаздарынан және кепілге салынған РЕПО операцияларынан тұрады. Туынды қаржы құралына шетелдік валюталарды сату-сатып алу келісімшарттары жатады. Бұл келісімшарттар 2018 ж. 39,4%-ға көбейгенімен, 2019 ж. банк мүлдем сатып алған жоқ. Қарыздық бағалы қағаздардың үлесі айтарлықтай деуге болады. Оған ҚР-ның мемлекеттік облигациялары және корпоративтік облигациялар жатады. Дегенмен де, мемлекеттік облигациялардың үлесі жылдан жылға азаюда. Егер 2018 ж. 4093 млн тг құраса, 2019 ж. 542 млн тг ғана құрады. Корпоративтік облигациялар керісінше 15,63%-ға өсті. Үлестік бағалы қағаздарға Қазақстандық және халықаралық компаниялардың акциялары жатады. Қазақстандық компаниялардың акциялары жылдан жылға өсуде. Егер 2018 ж. 62,64%-ға өссе, 2019 ж. 1,65 есе көбейді. Бұл банктің отандық компанияларды жоғары деңгейде қаржыландыратының көрсетеді. 4 кестеде банктің 2017-2019 ж. кепілге салынған РЕПО операциялары көрсетілген [7].

3 Сурет 2017-2019 ж. кепілге салынған РЕПО операциялары (млн тг)

РЕПО операциясы - бір мезгілде жасалатын екі мәміленің бірінен тұратын операция. Кепілге салынған РЕПО операциялары корпоративтік және мемлекеттік облигациялардан тұрады. 2019 ж. ҚР-ның мемлекеттік облигациялары корпоративтік облигациялардан озды және 3604 млн тг құрады.

«ЦентрКредит Банк» АҚ-ның инвестициялық бағалы қағаздары амортизациялық құн бойынша және басқа жиынтық кіріс арқылы әділ құны бойынша бағаланатын бағалы қағаздардан тұрады. Инвестициялық бағалы қағаздардың құрылымында 97%-ды басқа жиынтық кіріс арқылы әділ құны бойынша бағаланатын бағалы қағаздар алады.

4 Сурет 2017-2019 ж. инвестициялық бағалы қағаздар

Қорытынды

Қорытындылай келе, бағалы қағаздарға инвестициялау кірістілігі бойынша қызметтің маңызды бағыттарымен қатар (несиелеу) екінші орында. Несиелік операциялар айтарлықтай тәуекелге әкеледі деп саналады, сондықтан банк ресурстарының белгілі бір бөлігі жоғары өтімді активтер түрінде, атап айтқанда бағалы қағаздарға инвестициялар түрінде болады. Бағалы қағаздарға инвестициялау банкке уақытша бос қаражаттарды тиімді түрде пайдалануға және қысқа мерзімде тұрақты және жоғары кірістер алуға мүмкіндік береді.

Әдебиет:

1. Көшенова Б.А. Бағалы қағаздар нарығы. Алматы: Экономика, 2011.
2. Исқақов. Қаржы нарықты және делдалдар. Изд-во "Экономика", 2015. – 295 б.
3. Дасковский В., Киселев В. Совершенствование оценки эффективности инвестиций // Экономист. – 2013. - № 1. – С. 42-57.
4. Резников А.В. Общая проблематика инвестиционной деятельности кредитных организаций // Деньги и кредит. – 2017. - № 1. – С. 54-59.
5. <https://www.bcc.kz/>
6. <https://www.bcc-invest.kz/>
7. <https://kase.kz/ru/>

Әдебиет:

1. Көшенова Б.А. Бағалы қағаздар нарығы. Алматы: Экономика, 2011.
2. Исқақов. Қаржы нарықты және делдалдар. Изд-во "Экономика", 2015. – 295 б.
3. Дасковский В., Киселев В. Совершенствование оценки эффективности инвестиций // Экономист. – 2013. - № 1. – С. 42-57.
4. Резников А.В. Общечная проблематика инвестиционной деятельности кредитных организаций // Деньги и кредит. – 2017. - № 1. – С. 54-59.
5. <https://www.bcc.kz/>
6. <https://www.bcc-invest.kz/>
7. <https://kase.kz/ru/>